

PIOTR MICHORCZYK, JAN OGWONOWSKI, KRZYSZTOF WOJCIESZAK*

ODWODORNIE NIE PROPANU W OBECNOŚCI CO₂ – DEZAKTYWACJA ODWRACALNA I NIEODWRACALNA KATALIZATORA Cr-O/MCM-41

DEHYDROGENATION OF PROPANE IN THE PRESENCE OF CO₂ – REVERSIBLE AND IRREVERSIBLE DEACTIVATION OF Cr-O/MCM-41 CATALYST

Streszczenie

Zbadano zmianę aktywności katalizatora Cr-O/MCM-41 w procesie odwodornienia propanu do propenu z CO₂ w kolejnych cyklach proces/regeneracja. Po przeprowadzeniu czterech cykli stwierdzono, że katalizator ulega dwóm typom dezaktywacji: odwracalnej i nieodwracalnej. Odwracalna dezaktywacja związana jest głównie z powstawaniem depozytu węglowego i może być łatwo usunięta poprzez regenerację w strumieniu powietrza, natomiast nieodwracalna dezaktywacja jest przypuszczalnie wynikiem spiekania.

Słowa kluczowe: odwodornienie z CO₂, propen, tlenkowe katalizatory chromowe

Abstract

The catalytic performance of Cr-O/MCM-41 catalyst in the dehydrogenation of propane with CO₂ was investigated in consecutive process/regeneration cycles. After four reaction/regeneration cycles two different deactivation types are observed: reversible and irreversible. The first is caused mainly by the coke deposition and it can be easily avoid by the oxidative regeneration of the catalyst by air. In a contrast, irreversible deactivation is probably due to reductive transformation.

Keywords: dehydrogenation with CO₂, propene, chromium oxide based catalysts

* Dr inż. Piotr Michorczyk, prof. dr hab. inż. Jan Ogonowski, mgr inż. Krzysztof Wojcieszak, Instytut Chemii i Technologii Organicznej, Wydział Inżynierii i Technologii Chemicznej, Politechnika Krakowska.

1. Wstęp

Odwodornienie propanu w obecności CO₂ stanowi alternatywę dla tradycyjnego nieutleniającego odwodornienia. W nowym procesie propen jest otrzymywany z większą wydajnością. Zaletą tego procesu jest również zagospodarowanie odpadowego CO₂, który w warunkach reakcji jest redukowany do znacznie bardziej reaktywnego, a przez to mającego szersze zastosowanie w przemyśle CO.

Prace badawcze dotyczące doboru właściwego katalizatora dla procesu odwodornienia w obecności CO₂ wskazują, że największą aktywnością katalityczną charakteryzują się układy chromowe naniesione na krzemionkowe matryce mezoporowate (np. MCM-41, SBA-15, MSU-x) [1–4]. Aktywność tych układów jest związana głównie ze stopniem dyspersji chromu na powierzchni nośnika. Jak wykazano w pracy [5], dużą aktywnością w reakcji odwodornienia lekkich alkanów charakteryzują się koordynacyjnie niewysyczone, zdyspergowane jony Cr³⁺, których zawartość w katalizatorze jest pochodną m.in. powierzchni właściwej nośnika. Im jest ona większa, tym większą można uzyskać zawartość zdyspergowanych form chromowych, a tym samym większą aktywność katalizatora. Stąd też wynika użyteczność mezoporowatych nośników krzemionkowych, których powierzchnia właściwa jest 3–4-krotnie większa niż tradycyjnych krzemionek, co pozwala na uzyskanie dużego stopnia dyspersji składnika aktywnego przy jego znacznie większej zawartości niż w wypadku tradycyjnego nośnika SiO₂.

Weześniejsze nasze prace wskazują, że maksymalną aktywnością katalityczną charakteryzują się układy zawierające ok. 7% mas. Cr [3]. Niniejszy artykuł poświęcono badaniom stabilności pracy katalizatora o optymalnej zawartości chromu. Przebadano zmianę aktywności katalizatora Cr-O/MCM-41 w kolejno następujących po sobie cyklach procesu odwodornienia propanu z CO₂, a następnie regeneracji zużytego katalizatora powietrzem.

2. Metodyka badań

2.1. Preparatyka katalizatorów

Tlenkowy katalizator chromowy otrzymano metodą impregnacji, używając wodnego roztworu Cr(NO₃)₃ o tak dobranym stężeniu, że po wysuszeniu i kalcynacji zawartość naniesionego tlenku w przeliczeniu na metal wynosiła 0,53 mmol Cr/g_{kat}. Każdorazowo 3 g nośnika (MCM-41) impregnowano 12,6 cm³ wodnego roztworu odpowiedniego prekursora. Tak otrzymane materiały suszono w temperaturze 373 K przez 3 h i kalcynowano w temperaturze 823 K przez 6 h w atmosferze powietrza. Z uzyskanych kalcynowanych materiałów uformowano pastylki, które następnie rozdrobniono do frakcji 0,2–0,3 mm.

2.2. Testy katalityczne

Badania prowadzono metodą ciągłą w mikroreaktorze przepływowym w temperaturze 823 K [6]. Całkowite objętościowe natężenie przepływu gazów (CO₂ i C₃H₈) wynosiło 30 cm³/min, przy molowym stosunku substratów CO₂(Ar):C₃H₈ = 5:1; masa katalizatora każdorazowo wynosiła 500 mg. Produkty analizowano on-line za pomocą dwóch chromatografów gazowych. Na chromatografie wyposażonym w detektor TCD i kolumnę wypeł-

nioną Craboxanem 1000 analizowano: CO, CO₂ i H₂. Natomiast na chromatografie wyposażonym w detektor FID oraz kolumnę wypełnioną Porapakem Q analizowano węglowodory. Stopień konwersji propanu i ditlenku węgla, wydajność propenu oraz selektywność do węglowodorów powstających w procesie obliczono na podstawie bilansu węgla, opierając się na równaniu zamieszczonym w pracy [3].

Masy depozytów węglowych odkładających się na powierzchni katalizatorów obliczano na bazie analizy chromatograficznej ditlenku węgla i tlenku węgla powstających w trakcie regeneracji katalizatorów powietrzem po 3 h prowadzenia procesów.

2.3. Badania temperaturowo-programowanej redukcji (TPR-H₂)

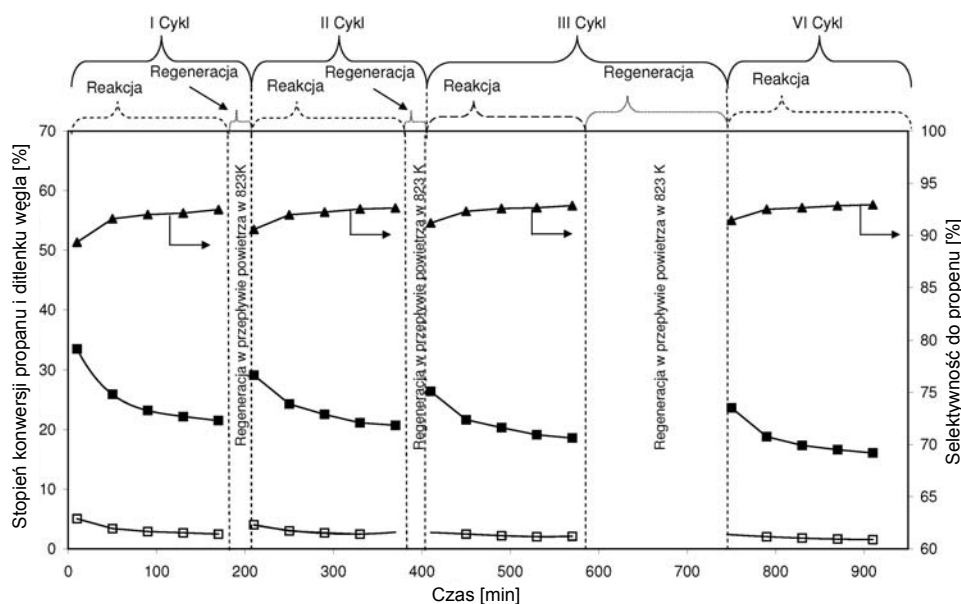
Badania TPR-H₂ prowadzono w mikroreaktorze kwarcowym, stosując mieszanekę 10% obj. wodoru w argonie ($V_{\text{cat}} = 30 \text{ cm}^3/\text{min}$). Narost temperatury i masa próbki katalizatora wynosiły – odpowiednio – 10 K/min i 100 mg. Konsumpcję wodoru w strumieniu gazu przepływającego (H₂/Ar) analizowano za pomocą detektora TCD. Redukcję prowadzono do temperatury 873 K. Każdorazowo przed przystąpieniem do redukcji katalizator Cr-O/MCM-41 odgazowano za pomocą strumienia suchego argonu w temperaturze 823 K ($t = 0,5 \text{ h}$, $V_{\text{Ar}} = 30 \text{ cm}^3/\text{min}$).

3. Wyniki i dyskusja

Na rysunku 1 przedstawiono wyniki uzyskane w czterech cyklach pracy katalizatora Cr-O/MCM-41 (proces/regeneracja powietrzem) w temperaturze 823 K. W każdym cyklu, w etapie procesu odwodornienia propanu w obecności ditlenku węgla katalizator ulega dezaktywacji. Zarówno stopień konwersji propanu, jak i ditlenku węgla stopniowo zmniejszają się w funkcji czasu prowadzenia procesu. Głównym powodem dezaktywacji katalizatora w tym etapie jest odkładanie się depozytu węglowego na jego powierzchni. Odwrotnie zmienia się selektywność do propenu, która rośnie stopniowo od wartości 91% do 94% w trakcie każdego z czterech etapów procesu. Ten efekt można z kolei tłumaczyć większą reaktywnością powstających w wyniku odwodornienia produktów (propenu i wodoru), które łatwiej wchodzi w reakcje następcze (np. wodór w reakcje hydrokrakingu propanu). Ponieważ w początkowym etapie stopień przereagowania substratów do opisanych produktów jest największy, to największy jest również udział reakcji ubocznych. W miarę dezaktywacji katalizatora zmniejsza się stopień przereagowania, w efekcie zmniejsza się też stężenie reaktywnych produktów w strefie reakcji, co ogranicza przebieg następczych reakcji. Stąd też selektywność rośnie, gdy zmniejsza się aktywność katalizatora.

Po każdym etapie odwodornienia propanu z CO₂ przeprowadzono regenerację katalizatora w strumieniu suchego powietrza. Zabieg ten miał na celu usunięcie depozytu węglowego z powierzchni katalizatora, powstałego na etapie procesu oraz reutlenienie zredukowanego przez węglowodory chromu. Wiadomo, że w wypadku katalizatorów chromowych na nośnikach ditlen utlenia częściowo jony chromowe z Cr³⁺ na wyższe stopnie utlenienia, Cr⁵⁺/Cr⁶⁺. W odniesieniu do utlenionego katalizatora chromowego na nośnikach krzemionkowych powstają głównie mono- i polichromiany, które współistnieją z formami Cr³⁺ o różnym stopniu polimeryzacji oraz obecnym w śladowych ilościach Cr⁵⁺ [7]. Formy redukowalne ulegają w początkowym etapie procesu odwodornienia ponownie

redukcji propanem do jonów Cr^{3+} , które – jak wspomniano – charakteryzują się dużą aktywnością w reakcji odwodornienia alkanów.

Rys. 1. Zmiana stopni konwersji propanu (■) i CO_2 (□) oraz selektywności do propenu (▲) w procesie odwodornienia propanu z CO_2 . Proces odwodornienia i regenerację prowadzono w temperaturze 823 K

Fig. 1. Variation of conversion of propane (■) and CO_2 (□) as well as selectivity to propene in the dehydrogenation of propane with CO_2 . The dehydrogenation and regeneration by air were carried out at 823 K

W tabeli 1 zestawiono masy depozytów węglowych, zmiany stopni konwersji propanu w każdym z cykli pracy katalizatora oraz zmiany początkowych stopni konwersji (po 10 min od startu) w kolejnych cyklach.

Tabela 1

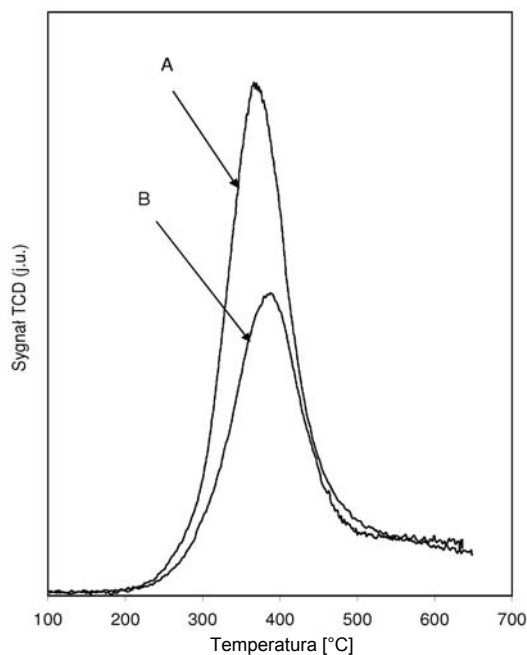
Masy depozytów węglowych, zmiany stopni konwersji propanu w cyklu i pomiędzy początkowymi stopniami konwersji propanu w kolejnych cyklach

Nr cyklu	Masa depozytu [mgC/g _{kat}]	Zmiana stopnia konwersji propanu w cyklu [%]	Zmiana stopnia konwersji propanu pomiędzy cyklami [%]
1	14	12,0	–
2	12	8,4	4,4
3	11	7,8	2,7
4	8	7,6	2,7

Można zauważyć, że masy depozytów zmniejszają się w kolejnych cyklach od wartości 14 mg C/g_{kat} po pierwszym cyklu do 8 mg C/g_{kat} w cyklu ostatnim. W takiej samej kolejności zmniejsza się różnica pomiędzy początkowym (po 10 min) i końcowym (po 180 min) stopniem konwersji w każdym z cykli.

Porównując początkowe stopnie konwersji propanu (trzecia kolumna w tab. 1) w poszczególnych cyklach, można zauważyć, że katalizator nie odzyskuje pierwotnej aktywności. Po każdym z czterech cykli katalizator stopniowo tracił aktywność. Tego niekorzystnego zjawiska nie zatrzymała nawet wydłużona do 3 h regeneracja w strumieniu powietrza po trzecim cyklu pracy. Świadczyć to może o zajściu nieodwracalnych przemian na powierzchni katalizatora.

W celu zweryfikowania tej hipotezy przeprowadzono badania temperaturowoprogramowanej redukcji wodorem. Badania te wykonano na świeżej próbce katalizatora Cr-O/MCM-41 oraz na próbce katalizatora zregenerowanego powietrzem, przez 3 h po ostatnim cyklu (rys. 2).

Rys. 2. Porównanie krzywych TPR-H₂ uzyskanych dla świeżego katalizatora (A) i katalizatora regenerowanego powietrzem po czwartym cyklu (B)

Fig. 2. A comparison of H₂-TPR profiles for fresh (A) and regenerated (B) catalyst

Można stwierdzić, że po kilku godzinach prowadzenia procesu zmniejsza się liczba redukowalnych centrów obecnych na powierzchni katalizatora, o czym może świadczyć znacznie mniejsza powierzchnia pod krzywą TPR-H₂ dla katalizatora regenerowanego po czwartym cyklu. Mniejsza konsumpcja wodoru jest najprawdopodobniej wynikiem nieodwracalnych przemian fazowych. Przypuszczalnie w warunkach reakcji (relatywnie wysoka

temperatura oraz obecność reduktorów i pary wodnej) zachodzi spiekanie, które prowadzi do nieodwracalnej dezaktywacji katalizatora. W wyniku spiekania tworzy się m.in. $\alpha\text{-Cr}_2\text{O}_3$, który jest trudno redukowalny i praktycznie nieaktywny katalitycznie. Nie jest również wykluczone, że nośnik ulega nieodwracalnej degradacji. Rozwiązanie tego problemu wymaga jednak dalszy badań, podobnie jak opracowanie metody zahamowania nieodwracalnej dezaktywacji.

4. Wnioski

Katalizator na osnowie tlenku chromu naniesionego na mezoporowatą matrycę typu MCM-41 charakteryzuje się dużą aktywnością w procesie odwodornienia propanu do propenu w obecności CO_2 . Stwierdzono, że w trakcie cykli odwodornienie/regeneracja katalizator ulega dwóm typom dezaktywacji: odwracalnej i nieodwracalnej. Dezaktywacja odwracalna jest związana głównie z powstawaniem depozytu, który blokuje dostęp reagentom do powierzchni katalizatora oraz z częściową redukcją katalizatora. Z kolei dezaktywacja nieodwracalna jest przypuszczalnie wynikiem przemian fazowych zachodzących na powierzchni nośnika. Najbardziej prawdopodobna wydaje się dyfuzja powierzchniowa chromu, która prowadzi do powstawania termodynamicznie trwałego i praktycznie nieaktywnego $\alpha\text{-Cr}_2\text{O}_3$.

Literatura

- [1] Zhang X., Yue Y., Gao Z., *Catal. Lett.*, **232**, 2005, 143.
- [2] Liu L., Li H., Hang Y., *Catal. Commun.*, **8**, 2007, 565.
- [3] Michorczyk P., Ogonowski J., Kuśtrowski P., Chmielarz L., *Appl. Catal. A: Gen.*, **349**, 2008, 62.
- [4] Takehira K., Ohishi Y., Shishido T., Kawabata T., Takaki K., Zhang Q., Wang Y., *J. Catal.*, **224**, 2004, 404.
- [5] De Rossi S., Casaletto M., Ferraris G., Cmino A., Minelli G., *Appl. Catal. A: Gen.*, **167**, 1998, 257.
- [6] Michorczyk P., praca doktorska, Politechnika Krakowska, Kraków 2005.
- [7] Weckhuysen B., Schoonheydt R., Jeng J., Wachs E., June Cho S., Ryoo R., Kijistra S., Poels E., *J. Am. Chem. Soc. Faraday Trans.*, **91**, 1995, 3245.